

MODELUL SOCIAL ROMÂNESC DIN PERSPECTIVA CALITĂȚII VIEȚII POPULAȚIEI*

IOAN MĂRGINEAN

Simpla enunțare a expresiei „modelul social românesc” este de natură să atragă reacții diverse, atât din cauza polisemiei termenului „model” cât și din aceea a asocierii în care el apare în sintagma respectivă. Într-adevăr, reacțiile sunt multiple, și, cel puțin unele dintre ele, diametral opuse: de la scepticism puternic, potrivit căruia nu ar putea exista un model social românesc, la atitudini de acceptare, concretizate fie în tratarea temei în acord cu sensul tare al termenului „model”, ca reprezentând o reușită, un exemplu, fie pur și simplu de luare în considerare a sensului general (slab) al termenului, de structură a unui sistem (*pattern*), în cazul nostru, fiind vorba de modelul social românesc.

În ceea ce mă privește, mă raliez la ultima opțiune. Voi utiliza expresia „model social românesc” într-un sens **conceptual descriptiv** și de evidențiere a caracteristicilor sale. Pe această bază se pot efectua comparații cu sistemele sociale ale altor societăți, cu punctele lor forte sau/și slabe, după cum se pot identifica direcții de evoluție, urmate de eventuale recomandări de acțiune publică, menite să asigure atât specificitate cât și compatibilitate (armonizare) cu ceea ce există în țările UE și cu preocupările de transformare.

Pentru a face față cerințelor care apar, în analiza modelului social am adoptat perspectiva **calității vieții**, având în vedere valențele ei în analiza societății, tocmai pentru faptul că ea este centrată **pe oameni, cu nevoile și așteptările lor de viață, și pe modul în care oamenii își apropie condițiile necesare afirmării în societate.**

Cercetarea de calitate a vieții este, în principal, axată pe obiectivele de natură socială, economică, politică, dar nu numai, urmărite la niveluri individual și global. Aceste obiective nu sunt impuse din exterior, mai exact, nu trebuie încercat să fie inventate de către cercetători și nici chiar de o autoritate publică anume, deoarece ele se constituie în cadrul interacțiunii umane. Deci nu poate fi vorba de o inițiativă individuală, nici de o platformă electorală și de guvernare, de o acțiune a unui grup, dar toate acestea pot contribui la formarea agendei publice și la constituirea de obiective comune ale diferitelor colectivități. Prin cercetare nu se face altceva decât să se sistematizeze aceste obiective, care apoi sunt transpuse într-un set **de indicatori sociali de natură obiectivă și subiectivă** (I. Mărginean, A. Bălașa,

* Studiul de față reprezintă o formă modificată a comunicării prezentate la Seminarul „Modelul social românesc”, ICCV, iunie, 2004.

coord., 2002). În acest fel, consider că se pot evita multe dintre neajunsurile specifice altor modalități de abordare ale modelului social, fie acestea îngust eticizante, sau, dimpotrivă, tehnicizante, fie subordonate unor poziții politico-ideologice, puternic personalizate și, deci, cu puține șanse de a capta adevărul colectivităților. Într-adevăr, adeseori, în maniere normativ-abstracte, se caută să se impună ceea ce ar trebui întreprins într-un domeniu sau altul al vieții umane, pentru a se îndeplini cerințe îndoielnice, nerealiste și chiar fanteziste, ignorându-se specificitatea socialului, **care se construiește de către oameni și este firesc să fie pentru oameni.**

Fără a insista aici și acum, atrag atenția că nici conceptul de „dezvoltare durabilă” nu este lipsit de astfel de capcane, tocmai prin încercările de a se introduce criterii din exterior. În fond, alte concepte, cum ar fi cel de „dezvoltare economică și socială”, și, cu atât mai mult, cel de „dezvoltare umană” au darul de a fi mult mai relevante pentru tema aflată în discuție, decât cel de „dezvoltare durabilă”. În plus, prin acest concept se sugerează că ar putea fi și o „dezvoltare nedurabilă”, ceea ce ar anula însăși ideea de dezvoltare, pentru că ea se produce (dacă se produce) numai ca dezvoltare durabilă, cel puțin pentru un anumit timp. Rămâne de văzut cât de lung poate fi acest timp, pentru că nu se poate spune că ceea ce s-a realizat la un moment dat ca dezvoltare rămâne veșnic. Prin acumulări succesive însă se creează premise pentru dezvoltări viitoare. Exemplul țărilor dezvoltate este edificator. Cu toate dificultățile ce le-au întâmpinat o dată cu declanșarea revoluției industriale, și cu atât mai mult după rezolvarea conflictelor și încheierea celui de al doilea război mondial, ele sunt „condamnate” la dezvoltare, cel puțin în actualul *trend* istoric. Deși s-au organizat conferințe mondiale consacrate dezvoltării, s-au elaborat multe programe de suport pentru țările sărace, ele se dovedesc insuficiente, iar decalajele se adâncesc. Țările dezvoltate sunt mult mai pregătite pentru a face față diferitelor provocări. Iată de ce expresia „dezvoltare sustenabilă” (*sustainable development*) este traducerea mai adecvată pentru fenomenul implicat aici: dezvoltare consistentă, nu unilaterală.

Ideea de „dezvoltare durabilă” are sens mai ales în discuțiile privind avertizarea asupra unor pericole globale și evidențierea necesității unei bune gestionări a resurselor și prevenirea deteriorării mediului înconjurător, domenii în care responsabilitatea societăților bogate este deosebit de mare. Acest concept ne spune foarte puțin însă despre ce se întâmplă la nivel individual, grupal, comunitar, și chiar al țărilor luate individual.

În fapt, elementele dezvoltării durabile, ca și ale dezvoltării social-economice generale, sunt incluse în paradigma calității vieții, avându-se în vedere viața de zi cu zi a oamenilor, relațiile dintre ei, șansele lor de afirmare în viață, resursele create și accesul la acestea, așteptările de viitor, agenda de politici publice etc. Într-adevăr, prin indicatorii sociali se pot reține și obiectivele programelor de dezvoltare durabilă, în măsura în care acestea sunt formulate în manieră operațională.

Modalitatea de lucru specifică paradigmei calității vieții constă în obținerea de informații sociale, din surse diverse, referitoare la starea societății, a colectivităților și a persoanelor. Sunt avute în vedere activitățile economice, sociale, culturale, politice din societate. În același timp, se încearcă să se determine, pe cale interogativă, modul în care populația percepe și evaluează stările de fapt, ce se așteaptă pentru viitor, care este starea de satisfacție/ insatisfacție cu viața etc. Aici este de admis ca una și aceeași valoare a unei stări de fapt să fie evaluată diferit de oameni care au interese și așteptări diferite, după cum valori diferite ale stărilor de fapt să fie evaluate identic. Evaluările, stările de satisfacție sau insatisfacție nu conduc la schimbarea valorii stărilor de fapt, dar prin ele se degajă semnificația socială a stărilor de fapt. Toate aceste informații servesc la realizarea unor diagnoze ale situației existente, la efectuarea de prognoze asupra evoluțiilor la care ne putem aștepta, eventual la cristalizarea unor strategii de acțiune pentru a obține, pe viitor, valorile așteptate. Rezultă, astfel, o perspectivă distinctă și deosebit de relevantă asupra socialului. Semnificația acestor cercetări depășește raportarea la criterii și normative introduse din exterior (deși, pentru comparație, ele pot fi prezente), dar depășește și așteptările individuale sau stările de opinie publică (și ele importante și care sunt, de fapt, analizate în cadrul acestor cercetări de calitate a vieții) și devin relevante pentru caracterizarea tipului de societate, a modelului său social.

În ultimele trei decenii, domeniul calității vieții devine unul de interes oficial major în cadrul UE. Un exemplu îl constituie faptul că, prin Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (înființată în anul 1975, European Foundation for the Improvement of the Life and Working Conditions, are sediul în Dublin, Republica Irlanda), s-a lansat un **program**, pentru anii 2001–2004, **de cercetare și monitorizare a calității vieții** (T. Fahey, et al. *Monitoring Quality of Life in Europe*, 2003). Vezi și prezentarea din 2003, numărul 3–4, al revistei „Calitatea vieții”, precum și Comentariul din numărul actual). Prin acest program se realizează includerea preocupărilor asupra calității vieții pe agenda UE, atât ca demers de cercetare, cât și ca obiectiv de politică publică.

Într-adevăr, așa cum arată autorii lucrării citate, prin **cercetarea calității vieții se au în vedere resursele și oportunitățile existente în societate, precum și condițiile de viață necesare pentru a avea acces la resurse și oportunități**. Este vorba, deopotrivă, de resurse individuale și colective: educație, îngrijirea sănătății, locuire și servicii sociale, de oportunitățile deschise populației, ca și de alegerile făcute și rezultatele obținute.

Prin astfel de abordare, tema *calitatea vieții* este conectată la multe arii de mare interes, cum ar fi cele ale bunăstării, dezvoltării umane, capital social, calitatea societății, excluziune/incluziune socială. **Nu este vorba numai de rezultate, deoarece ele sunt afectate de diferitele opțiuni ale oamenilor, ci și de capacitatea de a le obține, de oportunitățile existente**, de constrângerile din diferite domenii în care oamenii operează. Se deduce potențialitatea paradigmei pentru surprinderea

schimbărilor în societate, ca și a proceselor cauzale, a tendințelor și prefacerilor viitoare, deci pentru descrieri și predicții privind modelul social.

Toate acestea impun o definiție cât mai cuprinzătoare a demersului calității vieții, care, inerent, este una descriptivă, cum este și aceea promovată în cercetările desfășurate la ICCV: ansamblul elementelor care se referă la **condițiile** fizice, **starea** economică socială, culturală, politică, de sănătate etc. în care trăiesc oamenii, **conținutul și natura activităților** pe care aceștia le desfășoară, **caracteristicile** relațiilor și **procesele sociale** la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, **modelele de consum** adoptate, **stilurile de viață**, **evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților** desfășurate, **stările subiective** de satisfacție/ insatisfacție, fericire, frustrare etc. La rândul lor, indicatorii sociali, ca elemente ce redau trăsăturile fenomenelor și proceselor sociale, sunt și instrumente ale acțiunii practice. În elaborarea indicatorilor sociali se au în vedere atât cerințele de informare (de cunoaștere) cât și nevoile de organizare și conducere la un anumit nivel de structurare socială, de la colectivități mici la națiune în întregul său (I. Mărginean, A. Bălașa, coordonatori, 2002).

În ceea ce mă privește, în urmă cu paisprezece ani (revista „Calitatea vieții”, 1991, nr. 3–4), pornind de la achiziții în domeniu, a căror sinteză se regăsește în lucrarea „Social Indicators” (ed. R. Bauer, 1966), dar având în vedere și elaborările ulterioare, cum ar fi volumul „Indicatori și surse de variație a calității vieții” (coord. C. Zamfir, 1984), am definit un spațiu de atribute ale calității vieții, concretizat în 21 de dimensiuni particulare și una generală de satisfacție. Totodată, am identificat și un set minimal de indicatori pentru fiecare dimensiune, având în vedere relevanța și interșanjabilitatea, ceea ce a condus la un model de circa 100 indicatori: persoana (starea de sănătate, siguranța, temerile), populația (statistica vitală), mediul natural (factori poluanți, zone afectate, standarde de atins), așezările umane, locuința, mediul social (încrederea între oameni, patologia socială), familia, ocuparea, munca, resursele macroeconomice ale nivelului de trai (valoare PIB/locuitor, fondul de consum al populației), veniturile (surse, nivel, structură), consumul, serviciile, gospodăria, învățământul (acces, calitate), asistența sanitară, cultura, asigurările și asistența socială, timp liber, mediul politic, ordinea publică, satisfacția generală cu viața și pe componente specifice.

O serie de studii publicate de-a lungul timpului pe tema calității vieții, inclusiv în reviste de profil, cum este cea intitulată „Social Indicators Research”, a Asociației Internaționale de Sociologie, dar și Revista „Calitatea vieții”, publicată de ICCV prin Editura Academiei Române, întăresc viabilitatea paradigmei calității vieții.

La rândul lor, autorii lucrării *Monitorizarea calității vieții în Europa* recomandă ca în selectarea indicatorilor sociali să se aibă în vedere semnificațiile pentru calitatea vieții cetățenilor; consensul asupra a ceea ce înseamnă obținerea unui progres în domeniul social; capacitatea de a surprinde schimbarea; cât de mult afectează rezultatele sociale agenda de politică europeană; cât de mult constituie o

preocupare pentru diferite niveluri de politici publice; cât de mult reflectă prioritățile fundației calitatea măsurării rezultatului social; adecvarea rezultatului social pentru cercetare și monitorizare; cât de adecvat este un indicator anume pentru analize comparative.

În concluzie, consider că dezbaterile teoretice și achizițiile din sfera cercetării calității vieții permit să se monitorizeze, în mod sistematic, evoluțiile din sfera vieții sociale, a modelelor sociale, formându-se baza informațională necesară adoptării unor măsuri de corectare, dacă se consideră necesar, și dezvoltarea de strategii și programe de politică publică, de susținere a vieții de calitate pentru toți. Este vorba, deci, de acel **model social caracterizat prin solidaritate și coeziune socială**, în care să se realizeze **egalitatea de șanse, incluziunea, integrarea și participarea socială**. În fapt, nu cerem altceva decât o cât mai rapidă apropiere a României de caracteristicile generale ale modelului social existent deja, în bună parte, în țările dezvoltate, și care a fost realizat prin programe speciale, de tipul statului bunăstării edificat în țările occidentale, sau cel al „Marii societăți” lansat de Administrațiile Kennedy și Johnson, în SUA, la începutul anilor '70. Diferența în timp a României este de câteva decenii, dar este absurd să se presupună că, România, care se pregătește să intre în UE, în condițiile adoptării *Agendei Lisabona* de incluziune socială, chiar poate fi parte componentă a acestei comunități fără o compatibilizare și în privința modelului social.

Experiența trecută a țărilor dezvoltate demonstrează necesitatea unei cât mai bune coordonări între componentele economice și sociale. Nu se pot obține rezultate spectaculoase în economie, atât timp cât nu se acordă atenție domeniului social. Politica socială se poate dovedi a fi un factor de dezvoltare, dacă primește resursele necesare și acestea sunt orientate spre politici active de ocupare, spre susținerea serviciilor sociale de educație și sănătate, spre protecția grupurilor sociale vulnerabile. În prezent, constatăm că România alocă, în valori procentuale din PIB pentru cheltuielile sociale, doar jumătate, în raport cu media UE. Țările vecine în tranziție, care au înregistrat progrese însemnate și au devenit membre UE, s-au apropiat în valori relative de alocațiile sociale ale vechilor membre UE (I. Mărginean, 2004b).

Fără a ajunge la cel puțin 25% din PIB alocate cheltuielilor sociale, cu o foarte bună gestiune a lor, ca și a întregii sfere a vieții publice, nu putem spera la schimbarea modelului social românesc, astfel încât să se permită accesul populației la locuri de muncă mai bine plătite, la servicii sociale, la respectul pentru demnitatea umană, cu eliminarea decalajelor flagrante, în ceea ce privește condițiile de viață ale populației, pentru a ne putea aștepta în viitor și la perfecționări ale altor componente ale vieții sociale, fie că este vorba de încrederea între oameni, de împărtășire a unor valori comune și obiective naționale, fie de conturarea unor stiluri de viață armonizate, care au la bază respectul celuilalt și toleranța între cetățeni.

BIBLIOGRAFIE

1. Fahey, Tony et al., *Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxembourg, 2003.
2. Jens Alber, Tony Fahey, *Perception of Living Conditions in an enlarged Europe*, Luxembourg, 2004.
3. Mărginean, Ioan, Ana Bălașa, coord., *Calitatea vieții în România*, București, Editura Expert, 2002.
4. Mărginean, Ioan, *Cercetarea și monitorizarea calității vieții în UE*, în „Calitatea vieții”, 2003, nr. 3–4.
5. Mărginean, Ioan, *Politici sociale. Studii 1990–2004*, București, Editura Expert, 2004.
6. Vogel, Joachim, *The Future Direction on Social Indicator Research*, în „Social Indicators Research”, vol. 42, 1977, No 2.
7. Zamfir, Cătălin, coord., *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, București, Editura Politică, 1984.